

378.147:364

**THE LEVEL OF FORMATION FUTURE SOCIAL PEDAGOGES'
PROFESSIONAL COMPETENCE**
**СТАН СФОРМОВАНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ**

Pavlyk N.P. / Павлик Н.П.*k.p.s., as. prof. / к.п.н., доц.*

ORCID: 0000-0003-2601-4104

*Zhytomyr State University named after Ivan Franko,**Zhytomyr, Berdychivska 40, 10008**Житомирський державний університет імені Івана Франка,**Житомир, вул. В. Бердичівська, 40, 10008*

Анотація. Представлено результати емпіричного дослідження з вивчення стану сформованості професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів в умовах університету. Дослідження реалізовувалося у 2017-2018 рр. і мало на меті вивчення рівня професійної компетентності студентів за ціннісно-мотиваційним, афективно-чуттєвим, когнітивно-гносеологічним і практично-діяльним критеріями. Методами дослідження виступили тестування, опитування, аналіз документів, аналіз результатів діяльності. Спосіб формування вибіркової сукупності – суцільний гніздовий, обсяг вибірки – 327 респондентів.

Ключеві слова: професійна підготовка, професійна компетентність, майбутні соціальні педагоги, рівні професійної компетентності, вища освіта.

Вступ. Аналіз результативності процесу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів є актуальною проблемою дослідження вищої школи з огляду на потреби моніторингу якості освіти задля розробки відповідного змісту й інструментарію. Аналіз практики викладання у вищій школі сьогодні свідчить про зростання невдоволеності усіх суб'єктів освітнього простору ЗВО як процесом, так і результатами професійної підготовки. Студенти та випускники ЗВО наголошують на відірваності навчання від життя, його затереотизованості, не достатній здатності до формування професійної компетентності. Науково-педагогічні працівники, натомість, визначають не готовність студентської молоді до опанування професією, відсутність у студентів мотивації щодо прояву творчості та особистої самореалізації у навчанні. Інші стейкхолдери вищої освіти зауважують на відсутності кваліфікованих кадрів, низькій конкурентоспроможності випускників, невідповідності першого місця роботи одержаній спеціальності. Тобто, у системі вищої освіти України сьогодні зростає напруга, зумовлена необхідністю зміни освітніх вимог до результатів професійної підготовки та форм і методів навчання як визначальних у опануванні змістом майбутньої спеціальності.

Діагностика стану сформованості професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів дозволить отримати вихідні дані для аналізу результативності формальної освіти. Вивчення студентської молоді як суб'єкту професійної підготовки дозволить охарактеризувати актуальні проблеми вищої школи і визначити місце неформальної освіти як додаткової або компенсуючої

реалізацію окремих освітніх підходів, концепцій, стратегій.

У науковій літературі переважають теоретико-практичні розробки конкретизованих предметом дослідження напрямках майбутньої професійної діяльності соціальних педагогів, як-от: організації фізкультурно-оздоровчої діяльності (А.Д. Ведмедюк, 2011), роботи із сім'єю (О.Г. Луганцева, 2011), формування валеологічної грамотності (Л.З. Пакушина, 2010), застосування особистісно орієнтованих технологій (О.Г. Платонова, 2010), профілактики наркотичної залежності (О.В. Тютюнник, 2010), використання казкотерапії (О.В. Філь, 2011), профілактично-корекційної діяльності (М.М. Ярошко, 2011) та ін. Означені дослідження характеризуються розробкою авторами діагностичного інструментарію дослідної роботи й вивченням результатів професійної підготовки з огляду на проблему дослідження.

Водночас, інструментарій комплексної соціально-педагогічної діагностики якості та результатів професійної освіти майбутніх соціальних педагогів ще не був предметом окремого дослідження.

Мета статті: висвітлити результати емпіричного дослідження стану сформованості професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів в умовах університету за ціннісно-мотиваційним, афективно-чуттєвим, когнітивно-гносеологічним та практично-діяльним критеріями.

Методологія дослідження: емпіричне дослідження стану професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів. Об'єм вибіркової сукупності – 327 студентів; спосіб формування вибіркової сукупності – суцільний гніздовий. Емпіричні методи дослідження: тестування, опитування, аналіз документів, аналіз результатів діяльності залежно від змісту та показників критерію, що розглядається.

Професійна компетентність майбутніх соціальних педагогів тлумачиться нами як результат професійного навчання та особистісного розвитку, заснований на індивідуальному соціальному досвіді фахівця та проявлений у рівні та характеристиці його знань, умінь, ставлень, емоцій, цінностей, мотивів, цілей та поведінки. Для виділення експериментальних рівнів професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери застосовувалася теорія компетенцій, яка ілюструє процес формування компетенції у 4 етапи: 1) рівень неусвідомленої некомпетентності, на якому людина навіть не задумується про власну некомпетентність; 2) рівень усвідомленої некомпетентності, що характеризується визнанням відсутності певних знань або умінь; 3) рівень усвідомленої компетентності, який характеризується свідомим оволодінням новими знаннями й уміннями; 4) рівень неусвідомленої компетентності, якому притаманна інтерналізація знань та формування звичок [1].

Представлені результати дослідження є відображенням констатувального етапу експерименту, спрямованого на експериментальну перевірку впливу неформальної освіти на результативність процесу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах навчання в університеті. В основу дослідження покладено гіпотезу, що організація неформальної освіти майбутніх соціальних педагогів дозволить підвищити результативність процесу їх професійної підготовки завдяки комплексному впливу на зростання

професійної компетентності студентів за ціннісно-мотиваційним, афективно-чуттєвим, когнітивно-гносеологічним та практично-діяльним критеріями.

Діагностичний інструментарій констатувального етапу дослідження склали методики: «Оцінка рівня домагань В.К. Горбачевського для дослідження особливостей мотиваційної структури та цілепокладання молоді у процесі виконання фахових завдань; «Анкета компаративного аналізу ставлення молоді до організації, змісту, результатів формальної і неформальної освіти» для визначення основних чинників задоволеності студентами формальним і неформальним навчанням; «Анкета самооцінювання знань, умінь, навичок і досвіду реалізації професійних функцій» для оцінки рівня володіння студентами професійними функціями соціального-педагога; «Аналіз студентських портфоліо» для вивчення рівня залученості майбутніх соціальних педагогів до процесу неформальної освіти.

Результати дослідження.

Ціннісно-мотиваційний критерій рівня професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери визначає особливості особистісної мотивації студентів, які повинні бути враховані у процесі професійної підготовки. Дослідження критерію здійснювалося за допомогою Опитувальника В. Горбачевського, який відповідає вимогам валідності та надійності та дозволяє описати мотиваційну структуру особистості. Особливий інтерес для нас представляє можливість використання опитувальника саме у процесі виконання студентами професійних завдань, що дозволяє актуалізувати пізнавальні, соціальні, особистісні потреби учасників експерименту. Ми пропонували досліджуваним опитувальник у процесі створення індивідуальних проектів, спрямованих на проектування вирішення власноруч виділених соціальних проблем. Узагальнені результати вивчення ціннісно-мотиваційного критерію професійної підготовки представлено у табл. 1.

Таблиця 1.

Діагностика ціннісно-мотиваційного критерію професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів

№	Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
		а.в.	%	а.в.	%
1	Незадовільний	12	7,6	13	7,7
2	Достатній	39	24,7	43	25,4
3	Середній	84	53,2	87	51,5
4	Високий	23	14,6	26	15,4
Всього		158	100	169	100

Джерело: власні емпіричні дані

Незадовільний рівень ціннісно-мотиваційного компоненту професійної компетентності відображає відсутність спрямованості особистості студентів на формування професійної компетентності та рівної участі у навчальному процесі. Він притаманний 7,6% студентів експериментальної групи та 7,7% молоді контрольної групи та характеризує їх невмотивованість та відсутність спрямованості особистості на професійне навчання.

Достатній рівень ціннісно-мотиваційного компоненту говорить про переважання зовнішніх механізмів стимулювання навчальної діяльності майбутніх фахівців. 24,7% учасників експериментальної групи і 25,4% досліджуваних контрольної групи характеризуються потребою зовнішнього мотивування навчальної діяльності за спеціальністю; зміст і результати навчання для них не є особисто значущими.

Середній рівень ціннісно-мотиваційного компоненту характеризується нестійкістю мотиваційних компонентів, їх залежністю від умов навчання, суб'єктів освітнього простору, тощо. Це найбільша група респондентів (53,2% і 51,5% експериментальної і контрольної груп відповідно), яку ми інтерпретуємо як «гнучку», тобто найбільш сприйнятливую до зовнішніх впливів і можливості розвитку цінностей та мотивів соціально-педагогічної діяльності у майбутньому.

Високий рівень ціннісно-мотиваційного компоненту (14,6% досліджуваних експериментальної групи та 15,4% – контрольної групи) свідчить про глибокі внутрішні інтереси майбутніх фахівців до соціально-педагогічної діяльності, прагнення молоді розкрити себе у професії, усвідомлення зв'язку між професійною підготовкою та професійною самореалізацією.

Афективно-чуттєвий критерій рівня професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери характеризує емоційний стан і ставлення студентів до організації навчально-виховного процесу у вищій школі. Для його вивчення ми застосовували авторську анкету компаративного аналізу ставлення молоді до організації, змісту, результатів формальної і неформальної освіти. Анкета складається із двох блоків запитань – відкритих, спрямованих на визначення якісних показників афективно-чуттєвого ставлення досліджуваних і закритих, скерованих на кількісну оцінку різних факторів соціально-психологічного середовища процесу професійної підготовки. Узагальнені дані оцінки емоційного ставлення молоді до навчання представлено у табл. 2.

Таблиця 2.

Діагностика афективно-чуттєвого критерію професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів

№	Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
		а.в.	%	а.в.	%
1	Незадовільний	23	14,6	24	14,2
2	Достатній	49	31,0	55	32,5
3	Середній	61	38,6	67	39,6
4	Високий	25	15,8	23	13,6
Всього		158	100	169	100

Джерело: власні емпіричні дані

Афективно-чуттєвий критерій діагностує емоційне ставлення молоді до навчального процесу, їх задоволеність соціально-психологічним кліматом навчання та його результатами, він частково відображає рефлексивний компонент організації процесу професійної підготовки. Одержані результати діагностики на констатувальному етапі свідчать, що лише 15,8% опитаних

експериментальної групи та 13,6% респондентів контрольної групи високо оцінюють своє ставлення до процесу навчання. 38,6% досліджуваних експериментальної групи та 39,6% учасників контрольної групи ставляться до процесу навчання позитивно, але відзначаючи його певні недоліки у організації, змісті, результатах.

Натомість, майже половина учасників експерименту (44,6% у експериментальній групі та 46,7% у контрольній) є незадоволеними своїм емоційним станом у процесі навчання, вони оцінюють емоційну атмосферу навчання як несприятливу.

Емоції, почуття та стани афекту відображають перебіг і характер протікання психічних процесів, їх вплив на довільність пам'яті, мислення, уваги, уяви є доведеним. Тобто, не достатнє врахування емоційного ставлення молоді до організації процесу навчання виключає можливість забезпечення повноцінної пізнавальної діяльності молоді, що може негативно відобразитися як на процесі, так і на результатах професійної підготовки. На формульованому етапі експерименту для нас є важливим створити комфортні умови навчання молоді, які дозволять розвивати емоційно-чуттєву сферу та позитивне ставлення до навчання та майбутньої професійної діяльності.

Когнітивно-гносеологічний критерій рівня професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери проявляє знання, уміння та досвід досліджуваних у виконанні базових соціально-педагогічних функцій. Для його вимірювання нами була розроблена анкета самооцінювання знань, умінь, навичок і досвіду реалізації професійних функцій, створена на підставі Порядку підтвердження результатів неформального професійного навчання з урахуванням специфіки професійних функцій соціального педагога. Узагальнені дані вивчення знань, умінь і досвіду майбутніх фахівців відповідно до професійних функцій соціальних педагогів подано у табл. 3.

Таблиця 3.

Діагностика когнітивно-гносеологічного критерію професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів

№	Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
		а.в.	%	а.в.	%
1	Незадовільний	37	23,4	40	23,7
2	Достатній	62	39,2	66	39,1
3	Середній	52	32,9	56	33,1
4	Високий	7	4,4	7	4,1
Всього		158	100	169	100

Джерело: власні емпіричні дані

Діагностика когнітивно-гносеологічного критерію дозволила нам виділити основні прогалини професійної підготовки майбутніх фахівців: непідкріпленість окремих професійних функцій змістом навчальних програм; відірваність теоретичних знань від діяльності фахівців в реальних умовах, недостатність досвіду професійної діяльності студентів. Інтегруючи це із відсутністю у молоді мотивації до формування професійної компетентності,

значна частина досліджуваних має низький рівень прояву критерію: 23,4% у експериментальній групі та 23,7% у контрольній групі. І хоча переважна більшість студентів володіє достатнім і середнім рівнями сформованості когнітивно-гносеологічного компоненту професійної компетентності, однак лише 4,4% студентів експериментальної і 4,1% досліджуваних контрольної груп мають високий рівень фахових знань, умінь і досвіду. Такі низькі показники викликані тим, що високий рівень характеризується нами як здатність до творчої самореалізації, до нового застосування наявних знань у змінених умовах праці.

Вирішення означених негативних тенденцій ми вбачаємо у можливості гнучкого реагування неформальної освіти у організації досвіду реалізації студентами соціально-педагогічних функцій. Неформальна освіта здатна забезпечити ширші умови для оволодіння майбутніми соціальними педагогами досвіду професійної діяльності, тим самим доповнюючи знання й уміння, набуті студентами у процесі формального навчання.

Практично-діяльнісний критерій рівня професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери розкриває наявність у студентської молоді досвіду додаткової освітньої, громадської, соціально-перетворюючої, професійної діяльності. Вимірювання критерію здійснювалося за допомогою метода аналізу документів – студентських портфоліо, у яких молоді пропонувалося зібрати й оформити результати своєї громадської, професійної, освітньої діяльності та здобутків, які б свідчили про оволодіння ними знаннями, уміннями, досвідом, які підвищують їх потенціал у подальшому працевлаштуванні та свідчать про можливість кар'єрного зростання. Рівень практично-діялісного критерію узагальнює дані щодо набуття студентами практичних умінь і навичок, дані його емпіричної оцінки висвітлено у табл. 4.

Таблиця 4.

Діагностика практично-діялісного критерію професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів

№	Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
		а.в.	%	а.в.	%
1	Незадовільний	9	5,7	10	5,9
2	Достатній	45	28,5	49	29,0
3	Середній	89	56,3	93	55,0
4	Високий	15	9,5	17	10,1
Всього		158	100	169	100

Джерело: власні емпіричні дані

Незадовільний рівень прояву практично-діялісного критерію притаманний 5,7% студентів експериментальної групи та 5,9% – контрольної; досліджувані цього рівня не мають досвіду діяльності за фахом, не демонструють володіння базовими уміннями соціально-педагогічної діяльності.

Студенти з високим рівнем практично-діялісного компоненту професійної компетентності (9,5% і 10,1% у експериментальній і контрольній групах) демонструють високий рівень позанавчальної активності, розвиток

додаткових умінь, наявність досвіду практичної соціально-педагогічної діяльності, участь у заходах, які розширюють коло особистісних і професійних компетенцій.

Майбутні соціальні педагоги, які мають достатній рівень практично-діяльнісного компоненту професійної компетентності характеризуються наявністю окремих, не системних умінь і навичок соціально-педагогічної діяльності, вони не мають цілеспрямованого плану побудови кар'єри або власної самореалізації у професійній діяльності. Кількість таких студентів достатньо висока: 28,5% у експериментальній групі та 29,0% у контрольній групі. На нашу думку, ці студенти становлять групу, з якою потрібно проводити окрему роботу щодо цілепокладання, рефлексії власних сильних сторін, побудови плану з формування професійної компетентності.

Таким чином, діагностика практично-діяльнісного компоненту професійної компетентності свідчить про необхідність створення умов професійної підготовки, які дозволять формувати практико-орієнтовані уміння молоді, сприятимуть пізнанню себе у професії через діяльність та рефлексію.

Загальний рівень професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів на констатувальному етапі експерименту визначався нами як інтегрований показник прояву системи критеріїв, одержані дані представлено у табл. 5.

Таблиця 5.

Діагностика рівня професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів

№	Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
		а.в.	%	а.в.	%
1	Неусвідомлена некомпетентність	20	12,7	22	13,0
2	Усвідомлена некомпетентність	49	31,0	53	31,4
3	Усвідомлена компетентність	72	45,6	76	45,0
4	Неусвідомлена компетентність	17	10,8	18	10,7
Всього		158	100	169	100

Джерело: власні емпіричні дані

Рівень неусвідомленої некомпетентності визначається нами як відсутність не лише професійних знань, умінь, досвіду, але й свідомої мотивації, цінностей, позитивного ставлення до самореалізації у майбутній професії. Тобто цей рівень характеризує не лише недостатність володіння певними професійними функціями, але й відсутність свідомого ставлення до необхідності їх формування. За результатами констатувального етапу експерименту кожний десятий досліджуваний – 12,7% майбутніх соціальних педагогів експериментальної групи та 13,0% учасників контрольної групи – мають означений рівень. Це молодь, у якої несформовані професійні інтереси та цінності, відсутня налаштованість на роботу за спеціальністю, неадекватний рівень уявлень про свої професійні якості. Робота зі студентами цього рівня може умовно прирівнюватися до «профорієнтаційної» через пізнання потенціалу професії та себе у ній, ознайомлення з різними сторонами

соціально-педагогічної діяльності, організацію процесу особистісного самопізнання.

Рівень усвідомленої некомпетентності, будучи притаманним третині респондентів (31% експериментальної групи та 31,4% контрольної групи), визначає розуміння студентами кола професійних обов'язків соціального педагога та сферу його відповідальності поруч із відсутністю переконання власної компетентності та можливості реалізації у цій сфері. Організація додаткової неформальної освіти у цій групі вимагає розвитку професійних умінь та набуття досвіду реалізації соціально-педагогічних функцій; організацію навчання через діяльність.

Найбільша відсоткова доля досліджуваних (45,6% студентів експериментальної групи та 46,0% молоді контрольної групи) перебувають на рівні усвідомленої компетентності. Цей рівень характеризується нами як здатність до виконання професійних функцій соціального педагога за визначеним алгоритмом та наявністю зовнішніх вимог і управління. Тобто, на рівні усвідомленої компетентності майбутні соціальні педагоги розуміють свою здатність до професійної діяльності, але у наперед визначених умовах, без можливостей творчої самореалізації та кар'єрного зростання. Організація неформальної освіти зі студентами цього рівня потребує розвитку пізнавальних інтересів, професійних і особистісних амбіцій, внутрішньої мотивації до самореалізації у професії, творчих, організаційних, комунікативних здатностей.

10,8% досліджуваних експериментальної групи та 10,7% учасників контрольної групи володіють неусвідомленою компетентністю як здатністю до творчості у професії, автоматизованими базовими вміннями, вмінням переносити набутий попередньо досвід у змінні умови діяльності. На цьому рівні у молоді переважають внутрішні мотиви навчання, інтерес до пізнання нового, випробування своїх сил, творчого перетворення ситуації, пошуку сучасних методів розв'язання соціальних проблем.

Висновки. Дослідження стану сформованості професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів в умовах університету дозволило констатувати, що кожний десятий досліджуваний студент характеризується рівнем неусвідомленої некомпетентності щодо виконання фахових функцій. Рівень усвідомленої некомпетентності, будучи притаманним третині респондентів, визначає розуміння студентами кола професійних обов'язків соціального педагога та сферу його відповідальності поруч із відсутністю переконання власної компетентності та можливості реалізації у цій сфері. Лише 10% досліджуваних володіють неусвідомленою компетентністю як здатністю до творчості у професії, автоматизованими базовими вміннями, вмінням переносити набутий попередньо досвід у змінні умови діяльності. Найбільша відсоткова доля досліджуваних (46,0%) перебувають на рівні усвідомленої компетентності, тобто володіють здатністю до виконання професійних функцій соціального педагога за визначеним алгоритмом та наявністю зовнішніх вимог і управління. Постає необхідність створення умов професійної підготовки, які дозволять формувати практико-орієнтовані вміння молоді, сприятимуть пізнанню себе у професії через діяльність та рефлексію, створюватимуть

сприятливе середовище навчання. Таким інструментом може бути неформальна освіта, яка дозволяє попередити емоційне вигорання студентської молоді, змінити навчальну та професійну мотивацію майбутніх фахівців, формувати уміння, навички і компетенції у окремих напрямках спеціалізації соціально-педагогічної діяльності, залежно від інтересів студентів.

Перспективами подальших наукових розвідок можуть бути експериментальні дослідження, спрямовані на перевірку впливу окремих науково-методичних систем, концепцій, організаційно-педагогічних умов і технологій на процес і результати професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Окремою актуальною площиною наукового пошуку вважаємо розробку програми моніторингу якості вищої освіти у соціальній сфері із формуванням відповідного науково-методичного інструментарію її забезпечення та підвищення.

Литература:

1. Торп С. Коучинг : [руководство для тренера и менеджера]. / С. Торп, Дж. Клиффорд — СПб. : Питер, 2004. — С. 26-27.

References:

1. Torp S. Kouchnh : [rukovodstvo dlia trenera y menedzhera]. / S. Torp, Dzh. Klyffford — SPb. : Pyter, 2004. — S. 26-27.

Abstract. *The results of an empirical study on the state of formation of future social pedagogues' professional competence in the university are presented. The research was carried out in 2017-2018 and was aimed at studying the level of professional competence of students for value-motivational, affective-sensory, cognitive-epistemological and practical-activity criteria. The research methods were testing, questioning, document analysis, analysis of the activity results. 158 future social pedagogues of the experimental group and 169 students of the control group participated in the study. It has been established that every tenth student being studied is characterized by a level of unknowing incompetence in performing professional functions. The level of conscious incompetence, which is inherent in a third of respondents, determines students' understanding of the professional responsibilities of the social pedagogue and his/her area of responsibility while the lack of persuasion of his/her own competence and the possibilities of realization in this sphere. Only 10% of students have unconscious competence as an ability to creativity in the profession, automated basic skills, ability to transfer the acquired preliminary experience into changed conditions of activity. The largest percentage of the respondents (46.0%) are at the level of conscious competence, that is, they have the ability to perform professional functions of a social pedagogue according to a certain algorithm and the presence of external requirements and management. The conclusion is made on the necessity of creating the conditions for professional training, which will allow the formation of practical-oriented skills of youth, will promote knowledge of oneself in the profession through activity and reflection. Non-formal education that can prevent emotional burnout of student youth, strengthen the training and professional motivation of future specialists, and develop skills and competences in certain areas of specialization in social and pedagogical activities, depending on the interests of students, can be an effective tool for realization of the specified tasks.*

Key words: *professional training, professional competence, future social pedagogues, levels of professional competence, higher education.*

Науковий консультант: д.п.н., проф. Сейко Н.А.

Стаття відправлена: 11.12.2018 р.

© Павлик Н.П.